

שמחה "ברסלברית" ושמחה חב"דית

בספר התניא

חלק שלישי של הלימוד
פרקים כט, לא, לג

ראינו עד כה את רצף הפרקים כו-כח, שבו ביאר אדמו"ר הזקן כיצד להיפטר מכל גדנוד דאגה ועצב, הן ממילי דעלמא והן ממילי דשמיא. הצענו לזהות בדברי אדמו"ר הזקן תהליך, שבו ככל שמתקדמים הפרקים, מתברר כמה מורכבת מלאכת הסרת הדאגות. אם בתחילת פרק כו התמלאנו מרץ וביטחון שנוכל לסלק מעלינו כל דאגה, בסוף פרק כח אנחנו מלאי ענווה, מבינים שאולי צריך פשוט לא להשיב לנפש הבהמית, אלא להשפיל נפשנו ולבקש רחמים מה'.

בפרק כט נדמה שיש הצעה להתמודדות אלטרנטיבית וכמעט הפוכה עם הנפש הבהמית – התמודדות מרה מאוד. בפרק לא ו-לג יש יציאה מחושך לאור.

מובאים כאן פרק כט, וחלקים מפרקים לא ו-לג, בתוספת מקורות להרחבה.

מזכיר שכל השאלות המנחות הן הצעת כיוון אפשרית בלבד, ולחלוטין אינן מחייבות.

פרק כט

אך עוד אחת צריך לשית עצות בנפשות הבינונים, אשר לפעמים ועתים רבים יש להם טמטום הלב, שנעשה כאבן, ולא יכול לפתח לבו בשום אופן לעבודתה שבלב זו תפלה. וגם לפעמים לא יוכל להלחם עם היצר לקדש עצמו במתן לו, מפני כבודות שבלבו.

וזאת היא עצה היעוזה בזהר הקדוש, דאמר רב מתיבתא בגן עדן: אעא דלא סלק בה נהורא, מבטשין לה כו'. גופא דלא סלק בה נהורא דנשמתא, מבטשין לה כו'. פרוש נהורא דנשמתא, שאור הנשמה והשכל אינו מאיר כל כך למשל על חמריה הגוף. ואף שמבין ומתבונן בשכלו בגדלת ה', אינו נתפס ונדבק במחוץ כל כך שיוכל למשל על חמריה הלב, מחמת חמריה וגסותה. והסבה היא גסות הקלפה, שמגביה עצמה על אור קדשת נפש האלהית, ומסתרת ומחשיכה אורה.

ולזאת צריך לבטש ולחשפלה לעפר. דהינו לקבע עתים להשפיל עצמו, להיות נבזה בעיניו נמאס, כפתוב: "לב נשבר", "רוח נשברה", היא הסטרא אחרא, שהיא היא האדם עצמו בבינונים, שנפש החיונית המחיה את הגוף היא בתקפה כחולדתה בלבו, נמצא היא היא האדם עצמו.

ועל נפש האלהית שבו נאמר: "נשמה שנתת בי טהורה היא", "שנתת בי" דיקא, מפלל שהאדם עצמו אינו הנשמה הטהורה. כי אם בצדיקים, שבהם הוא להפך, שנשמה הטהורה, שהיא נפש האלהית, הוא האדם, וגופם נקרא בשר אדם. וכמאמר הלל הזקן לתלמידיו בשהיה הולך לאכל, היה אומר שהוא הולך לגמל חסד עם העלובה ועניה, הוא גופו. כי כמו זר נחשב אצלו, ולכן אמר שהוא גומל חסד עמו במה שמאכילו. כי הוא עצמו אינו רק נפש האלהית לבד, כי היא לבדה מחיה גופו ובשרו. שהרע שהיה בנפש החיונית המלכשת בדמו ובשרו נתהפך לטוב, ונקלל בקדשת נפש האלהית ממש בצדיקים.

אבל בבינוני, מאחר שמהותה ועצמותה של נפש החיונית הבהמית שמסטרך אחר, המלפשת בדם ובשרו, לא נהפך לטוב, הרי היא האדם עצמו. ואם פן הוא רחוק מה' בתכלית הרחוק. שהרי פח המתאנה שבנפשו הבהמית כול גם פן להתאווה לדברים האסורים שהם נגד רצונו יתברך, אף שאינו מתאנה לעשותם בפעל ממש חס ושלום, רק שאינם מאוסים אצלו באמת כבצדיקים, כמו שנתבאר לעיל (פרק יב).

ובזה הוא גרוע ומשקץ ומתעב יותר מבעלי חיים הטמאים ושקצים ורמשים, כנזכר לעיל, וכמו שכתוב: "ואנכי תולעת ולא איש" וגו'. [וגם כשמתגברת בו נפשו האלהית לעורר האהבה לה' בשעת התפלגה, אינה באמת לאמתו לגמרי, מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלגה, כנזכר לעיל סוף פרק יג].

ובפרט כשיזכר טמאת נפשו בחטאת נעורים והפגם שעשה בעליונים, ושם הוא למעלה מהזמן, וכאלו פגם ונטמא היום חס ושלום ממש. ואף שקבר עשה תשובה נכונה, הרי עקר התשובה בלב, והלב יש בו בחינות ומדרגות רבות, והכל לפי מה שהוא אדם ולפי הזמן והמקום, כידוע ליודעים. ולכן עכשיו, בשעה זו שראה עצמו דלא סלק בה נהורא דנשמתא, מקלל שהיום לא נתקבלה תשובתו ועונותיו מבדילים. או שרוצים להעלותו לתשובה עלאה יותר מעמקא דלכא יותר. ולכן אמר דוד: "וחטאתי נגדי תמיד".

וגם מי שהוא נקי מחטאות נעורים החמורים, ישים אל לבו לקים מאמר זהר הקדוש להיות ממארי דחשבנא. דהינו לעשות חשבון עם נפשו מפל המחשבות והדבורים והמעשים שחלפו ועברו מיום היותו עד היום הזה, אם היו בלם מצד הקדושה או מצד הטמאה רחמנא לעלן. דהינו כל המחשבות והדבורים והמעשים אשר לא לה' המה ולרצונו ולעבודתו, שזהו פרוש לשון "סטרא אחרא", כנזכר לעיל (בפרק ו'). ומדעת זאת, כי כל עת שהאדם מחשב מחשבות קדושות, נעשה מרפכה בעת זו להיכלות הקדושה, שמהן משפעות מחשבות הללו. וכן להפך, נעשה מרפכה טמאה בעת זו להיכלות הטמאה שמהן משפעות כל מחשבות רעות. וכן בדבור ומעשה.

עוד ישים אל לבו רב חלומותיו, שהם הכל ורעות רוח, משום שאין נפשו עולה למעלה. וכמו שכתוב: "מי יעלה בהר ה'... נקי כפים" וגו'. ואנון סטרין בישין אהין ומתדבקן בה ומודעין לה בתקמא מלין דעלמא וכו'. ולזמנין דחיקן בה, ואחזיאו לה מלי שקר, וצערין לה בתקמא כו', כמו שכתוב בזהר ויקרא (כה, א-ב), עין שם באריכות.

והנה כל מה שיאריך בענינים אלו במחשבתו, וגם בעינו בספרים, להיות לבו נשבר בקרבו, ו"נבזה בעינו נמאס" כפתוב בתכלית המאוס, ולמאס חזיו ממש. הרי בזה ממאס ומבזה הסטרא אחרא ומשפילה לעפר, ומזיידה מגדלתה וגסות רוחה ונבהותה, שמגביה את עצמה על אור קדשת נפש האלהית להחשיף אורה.

וגם ירעים עליה בקול רעש ורגז להשפילה, כמאמר רז"ל: "לעולם ירגז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר: רגזו וגו'", דהינו לרגז על נפש הבהמית, שהיא יצרו הרע, בקול רעש ורגז במחשבתו לומר לו: אתה רע ורשע ומשקץ ומתעב ומגול וכו', בכל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל. באמת, עד מתי תסתיר לפני אור אין סוף ברוך הוא הממלא כל עלמין, הנה הנה ויהיה בשונה, גם במקום זה שאני עליו, כמו שהיה אור אין סוף ברוך הוא לבדו קדם שנקרא העולם, בלי שום שוני, כמו שכתוב: "אני ה' לא שניתני", כי הוא למעלה מהזמן וכו'. ואתה מגול וכו' מכחיש האמת הנראה לעינים, דכלא קמה כלא ממש באמת בבחינת ראיה חושית.

והנה על ידי זה יועיל לנפשו האלהית, להאיר עיניה באמת יחוד אור אין סוף בראיה חושית, ולא בחינת שמיעה והבנה לבדה, כמו שנתבאר במקום אחר, שזהו שרש כל העבודה. והטעם, לפי שבאמת אין שום ממשות פלל בסטרא אחרא, שלכן נמשלה לחשך שאין בו שום ממשות פלל, וממילא נדחה מפני האור. וכך הסטרא אחרא, אף שיש בה חיות הרבה להחיות כל בעלי חיים הטמאים, ונפשות אמות העולם, וגם נפש הבהמית מישראל כנזכר לעיל. מפל מקום הרי כל חיותה אינה מצד עצמה חס ושלום, אלא מצד הקדושה, כנזכר לעיל. ולכן היא בטלה לגמרי מפני הקדושה, כבטול החשך מפני האור הגשמי.

רק שלגבי קדשת נפש האלהית שבאדם נתן לה הקדוש ברוך הוא רשות ויכלת להגביה עצמה כנגדה, כדי שהאדם יתעורר להתגבר עליה, להשפילה על ידי שפלות ונמיכת רוחו ונבזה בעינו נמאס, ובאמצעות דלתתא אתצרותא דעלמא, לקים מה שנאמר: "משם אורידך נאם ה'". דהינו שמסירה מממשלתה ויכלתה, ומסלק ממנה הכח ורשות שנתן לה להגביה עצמה נגד אור קדשת נפש האלהית, ואזי ממילא בטלה ונדחית כבטול החשך מפני אור הגשמי.

וכמו שמצינו דבר זה מפרש בתורה גבי מרגלים, שמתחלה אמרו: "כי חזק הוא ממנו", אל תקרי ממנו כו', שלא האמינו ביכלת ה'. ואחר כך חזרו ואמרו: "הננו ועלינו" וגו'. ומאין חזרה ובאה להם האמונה ביכלת ה'? הרי לא הראה להם משה רבנו עליו השלום שום אות ומופת על זה בינתיים, רק שאמר להם איה שקצף ה' עליהם ונשבע

שלא להביאם אל הארץ. ומה הועיל זה להם, אם לא היו מאמינים ביכלת ה' חס ושלום לכבש שלשים ואחד מלכים, ומפני זה לא רצו קלל לנגס לארץ? אלא ודאי, מפני שישראל עצמן הם מאמינים בני מאמינים, רק שהסטרא אחרא המלכשת בגופם הגביה עצמה על אור קדשת נפשם האלהית בגסות רוחה וגבהותה, בחצפה בלי טעם ודעת. ולכן מיד שקצף ה' עליהם והרעים בקול רעש ורגז, "עד מתי לעדה הרעה הזאת" וגו', "במדבר הזה יפלו פגריכם" וגו', "אני ה' דברתי אם לא זאת אעשה לכל העדה הרעה הזאת" וגו'. וכששמעו דברים קשים אלו, נכנע ונשבר לבם בקרבם, בדכתיב: "ויתאבלו העם מאד". וממילא נפלה הסטרא אחרא מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה, וישראל עצמן הם מאמינים.

ומזה יכול ללמד כל אדם שנופלים לו במחשבתו ספקות על אמונה, כי הם דברי רוח הסטרא אחרא לבדה המגביה עצמה על נפשו. אבל ישראל עצמן הם מאמינים כו'. וגם הסטרא אחרא עצמה אין לה ספקות קלל באמונה, רק שנתן לה רשות לבלבל האדם בדברי שקר ומרמה להרבות שקרו, כפתיי הזונה לכן המלך בשקר ומרמה ברשות המלך, כמו שכתוב בזה הקדוש.

פרק לא

והנה אף אם, כשיאריך הרבה להעמיק בענינים הנזכרים לעיל כשעה ושנים להיות בנמיכת רוח ולב נשבר, יבא לידי עצבות גדולה, לא יחוש. ואף שעצבות היא מצד קלפת נגה ולא מצד הקדושה, כי בצד הקדושה כתיב: "עז וחדוה במקומו", ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה וכן לדבר הלכה וכו'. אלא שאם העצבות היא ממלי דשמאי, היא מבחינת טוב שבנגה [ולכן כתב האר"י ז"ל שאפלו דאגת העונות אינה ראויה כי אם בשעת הודוי, ולא בשעת התפלה ותלמוד תורה שצריכים להיות בשמחה שמצד הקדושה דוקא]. אף על פי כן הרי כה היא המדה, לאכפאי לסטרא אחרא במינה ודגמתה. כמאמר רבותינו זכרונם לברכה: מנה ובה אבא לשדיא בה נרגא, ופגע בו פיוצא בו. ועל זה נאמר: "בכל עצב יהיה מותר"; והיתרון היא השמחה הנאה אחר העצב, כדלקמן.

אף באמת אין לב נשבר ומרירות הנפש על רחוקה מאור פני ה' והתלבשותה בסטרא אחרא נקראים בשם עצבות קלל בלשון הקדש, כי עצבות היא שלבו מטמטם כאבן ואין חיות בלבו. אבל מרירות ולב נשבר, אדרבה הרי יש חיות בלבו להתפעל ולהתמרמר; רק שהיא חיות מבחינת גבורות קדושות, והשמחה מבחינת חסדים, כי הלב קלול משתייהן.

והנה לעתים, צריך לעורר בחינת גבורות הקדושות, כדי להמתיק הדינים, שהם בחינת נפש הבהמית ויצר הרע כששולט חס ושלום על האדם, כי אין הדינים נמתקין אלא בשרשן. ולכן אמרו רבותינו ז"ל: לעולם ירגזו אדם יצר הטוב. והנה בכל עת שרואה בנפשו שצריך לכה. אף שעת הכשר, שהיא שעה המיוחדת וראויה לכה לרב בני האדם היא בשעה שהוא עצב בלאו הכי ממלי דעלמא, או כה בלי שום סבה, אזי היא שעת הכשר להפך העצב, להיות ממרי דחשבנא הנזכרים לעיל ולקיים מאמר רבותינו ז"ל לעולם ירגזו וכו', כנזכר לעיל.

ובזה יפטר מהעצבות שפמלי דעלמא, ואחר כך יבא לידי שמחה אמיתית. דהינו שזאת ישיב אל לבו לנתחמו בכפלים, אחר הדברים והאמת האלה הנזכרים לעיל, לאמר ללבו: אמת הוא פן בלי ספק, שאני רחוק מאד מה' בתכלית ומשקץ ומתעב וכו'. אף כל זה הוא אני לבדי, הוא הגוף עם נפש החיונית שבו. אבל מכל מקום יש בקרבי חלק ה' ממש. שישנו אפלו בקל שבקלים, שהיא נפש האלהית עם נצוץ אלקות ממש המלכש בה החיותה; רק שהיא בבחינת גלות. ואם פן אדרבה, כל מה שאני בתכלית הרחוק מה' והתעוב ושקוץ, הרי נפש האלהית שפי בגלות גדול יותר, והרחמנות עליה גדולה מאד. ולזה אשים כל מגמתי ונפצי להוציאה ולהעלותה מגלות זה להשיבה אל בית אביה כנעוריה, קדם שנתלבשה בגופי, שהיתה נכללת באורו ותברך ומיוחדת עמו בתכלית. וגם עתה פן תחא כלולה ומיוחדת בו ותברך, כשאשים כל מגמתי בתורה ומצות, להלביש בהן כל עשר בחינותיה כנזכר לעיל. ובפרט במצות תפלה, לצעק אל ה' בצור לה מגלותה בגופי המשקץ, להוציאה ממסגרי ולדבקה בו ותברך. וזו היא בחינת תשובה ומעשים טובים, שהן מעשים טובים שעושה כדי להשיב חלק ה' למקורא ושרשא דכל עלמין.

וזאת תהיה עבודתו כל ימיו בשמחה רבה, היא שמחת הנפש בצאתה מהגוף המתעב ושבה אל בית אביה כנעריה בשעת התורה והעבודה, וכמאמר רז"ל, להיות כל ימיו בתשובה, ואין לה שמחה גדולה בצאתה מהגלות והשכינה. כמשל פן מלך שהיה בשביה וטוהן בבית האסורים ומגול באשפה, ויצא לחפשי אל בית אביו המלך. ואף שהגוף עומד בשקוץ ותעובו, וכמו שכתוב בזה דנקרא משפא דחניא, פי מהותה ועצמותה של הנפש הבהמית לא

נהפך לטוב לפלל בקדושה, מפל מקום תיקור נפשו בעיניו לשמח בשמחתה יותר מהגוף הנבזה, שלא לערבב ולבלבל שמחת הנפש בעצבון הגוף.

והנה בחינה זו היא בחינת יציאת מצרים, שנאמר בה "פי כרח העם". דלכאורה הוא תמוה, למה היתה פזאת? וכי אלו אמרו לפרעה לשלחם חפשי לעולם, לא היה מכרח לשלחם? אלא מפני שהרע שבנפשות ישראל עדין היה בתקפו בחלל השמאלי, כי לא פסקה זהמתם עד מתן תורה. רק מגמתם ונפצם היתה לצאת נפשם האלהית מגלות הסטרא אחרא, היא שמאנת מצרים, ולדבקה בו יתברך, וכדכתיב: "ה' עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה" וגו', "משגבי ומנוסי" וגו', והוא מנוס לי וגו'. ולכן לעתיד, כשיעביר ה' רוח השמאה מן הארץ, פתיב: "ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה'" וגו'.

ולחיות בחינת תשובה זו ביתר שאת ויתר עז מעמקא דלכא, וגם שמחת הנפש תהיה בתוספת אורה ושמחה, כאשר ישיב אל לבו דעת ותבונה, לנחמו מעצבונו ויגונו לאמר כנזכר לעיל: הן אמת כו', אך אני לא עשיתי את עצמי. ולמה עשה ה' פזאת, להוריד חלק מאורו יתברך המלא וסובב כל עלמין וכלא קמה פלא חשיב, והלבישו במשפא דחויא וטפה סרוחה? אין זה פי אם ריידה זו היא צרף עליה, להעלות לה' כל נפש החיונית בהכמית שמקלפת גנה וכל לבושיה, הן בחינת מחשבה דבור ומעשה שלה, על ידי התלבשותן במעשה דבור ומחשבת התורה [וכמו שיתבאר לקמן ענין העלאה זו באריכות, איך שהיא תכלית בריאת העולם]. ואם פן אפוא זאת אעשה, וזאת תהיה מגמתה כל ימי חלדי, לכל בהן חיי רוחי ונפשי, וכמו שכתוב: "אלהי ה' נפשי אשא". דהינו לקשר מחשבותי ודבורי במחשבתו ודבורו יתברך, והן הן גופי הלכות הערוכות לפנינו, וכן מעשה במעשה המצוות. שלכן נקראת התורה "משיבת נפש", פרוש, למקורה ושרשה. ועל זה נאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב".

פרק לג

פרק לג

עוד זאת תהיה שמחת הנפש האמתית, ובפרט כשרואה בנפשו בעתים מזמנים שצריך לזכרה ולהאירה בשמחת לב, אזי יעמיק מחשבתו ויציר בשכלו ובינתו ענין יחודי יתברך האמתי, איך הוא ממלא כל עלמין עליונים ותחתונים. ואפלו מלא כל הארץ הלזו הוא כבודו יתברך וכלא קמה פלא חשיב ממש, והוא לבדו הוא בעליונים ותחתונים ממש כמו שהיה לבדו קדם ששת ימי בראשית. וגם במקום הזה שנבאר בו עולם הזה, השמים והארץ וכל צבאם, היה הוא לבדו ממלא המקום הזה. וגם עתה פן הוא לבדו בלא שום שנוי כלל, מפני שכל הנבראים בטלים אצלו במציאות ממש כבטול אותיות הדבור והמחשבה במקורן ושרשן, הוא מהות הנפש ועצמותה, שהן עשור בחינותיה, חכמה בינה ודעת כו', שאין בהם בחינת אותיות עדין קדם שמתלכשת בלבוש המחשבה [כמו שנתבאר בפרקים כ' וכ"א באריכות, עין שם]. וכמו שנתבאר גם פן במקום אחר משל גשמי לזה, מענין בטול זיו ואור השמש במקורו, הוא גוף פדור השמש שברקיע, שגם שם מאיר ומתפשט ודאי זיו ואורו, וביתר שאת מהתפשטותו והארתו בעולם. אלא ששם הוא בטל במציאות במקורו, וכאלו אינו במציאות כלל. וככה ממש דרך משל הוא בטול העולם ומלאו במציאות לגבי מקורו, שהוא אור אין סוף ברוך הוא, וכמו שנתבאר שם באריכות.

והנה כשיעמיק בזה הרבה, ישמח לבו ותגל נפשו אף גילת ורנן בכל לב ונפש ומאד באמונה זו פי רבה היא, כי היא קרבת אלהים ממש, וזה כל האדם ותכלית בריאתו ובריאת כל העולמות, עליונים ותחתונים, להיות לו דירה בתחתונים, כמו שיתבאר לקמן באריכות.

והנה כמה גדולה שמחת הדיוט ושפל אנשים בהתקרבותו למלך בשר ודם המתאכסן ודר אתו עמו בביתו. וקל וחומר לאין קץ לקרבת ודירת מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וכדכתיב: "פי מי הוא זה אשר ערב לבו לגשת אלי נאם ה'".

ועל זה תקנו לתן שבח והודיה לשמו יתברך בכל בקר ולומר: "אשרינו מה טוב חלקנו וכו' ומה יפה ירשתנו". כלומר, כמו שהאדם שש ושמח בירשה שנפלה לו הון עתה שלא עמל בו, פן ויתר מפן לאין קץ יש לנו לשמח על ירשתנו שהנחילנו אבותינו, הוא יחוד ה' האמתי, אשר אפלו בארץ מתחת אין עוד מלבדו וזו היא דירתו בתחתונים. וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה: "תרי"ג מצוות נתנו לישראל. בא חבוקוק והעמידן על אחת, שנאמר: 'וצדיק באמונתו יחיה'". כלומר, כאלו אינה רק מצוה אחת, היא האמונה לבדה. פי על ידי האמונה

לכבדה יבא לקיום כל התרני"ג מצות. דהיגו כשיהיה לבו שש ושמח באמונתו ביחוד ה' בתכלית השמחה, כאלו לא הייתה עליו רק מצוה זו לכבדה והיא לכבדה תכלית בריאתו ובריאת כל העולמות, הרי בכח וחיות נפשו בשמחה רבה זו תתעלה נפשו למעלה מעלה על כל המונעים קיום כל התרני"ג מצות מבית ומחוץ.

וזהו שאמר "באמונתו יחיה", יחיה דיקא, בתחית המתים דרך משל, כה תחיה נפשו בשמחה רבה זו. והיא שמחה כפולה ומכפלת, כי מלבד שמחת הנפש המשפלת בקרבת ה' ודירתו אתו עמו, עוד זאת ישמח בכפלים בשמחת ה' וגדל נחת רוח לפניו יתברך באמונה זו, דאתכפיקא סטרא אחרא ממש ואתהפך חשוכא לנהורא, שהוא חשך הקלפות שבעולם הזה החמרי, המחשיכים על אורו יתברך עד עת קץ, כמו שכתוב: "קץ שם לחשך" [דהיגו קץ הימין, שיעביר רוח הטמאה מן הארץ ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו, וכמו שיתבאר לקמן]. ובפרט בחוצה לארץ, שאויר ארץ העמים טמא ומלא קלפות וסטרא אחרא. ואין שמחה לפניו יתברך באורה ושמחה ביתרון אור הבא מן החשך דיקא.

וזהו שכתוב "ישמח ישראל בעשיו", פרוש, שכל מי שהוא מזרע ישראל יש לו לשמח בשמחת ה' אשר שש ושמח בדירתו בתחתונים, שהם בחינת עשיה גשמית ממש. וזהו שכתוב "בעשיו" לשון רבים, שהוא עולם הזה הגשמי המלא קלפות וסטרא אחרא, שנקרא רשות הרבים וטורי דפרודא. ואתהפך לנהורא ונעשים רשות היחיד ליחודו יתברך באמונה זו.

מקורות להרחבה

(מתוך 'התמים' – כתב עת לעיון בדברי חסידות חב"ד שיצא לאור סמוך למלחמת העולם השנייה)

הוספה – מ,,התמים"

מכחי טוב שבנוגה . . . לאכפיא לס"א במינה ודוגמתה : בקונטרס יו"ד מכ"ק אדמו"ר שליט"א במאמר דרשו ה' בהמצאו ד' י"ח ע"ב יו"ל: והגם דמרירות היא מק"נ אמנם זהו מהטוב שבנוגה כו' ומבו' בסש"ב פל"א דכך היא המדה לאכפיא לס"א במינה ודוגמתה אבל הוא מהטוב שבנוגה ונק' נוגה מל' הארה שע"י בחי' זו דמרירות הבאה מטוב שבנוגה ה"ה מתקרב לאור הקדושה. לכאורה קשה לי להבין דברי כ"ק הל' שמרירות הוא מקליפת נוגה וכותב מסש"ב פל"א ושם נאמר מפורש הל' הזה על עצבות דוקא, ועל מרירות נאמר שם שהוא מבחי' גבורות קדושות, והל' כפי הנראה הוא בדיוק, כי מצאתי במאמר מאדמו"ר הצ"צ זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע ד"ה במדרש תהלים רצית ד' ארצך שבת שבות יעקב בזה"ל והב' לבטש ולהכניע הקליפה וס"א כמבו' בתניא פכ"ט ופל"א, והנה מרירות זו באה מק"נ מהטוב שבנוגה ומיני' ובי' אבא לשדי בי' נרגא, ולכן נק' נוגה ל' הארה שע"י בחי' זו מתקרב לאור הקדושה כו' עכלה"ק. — התמים קנא, א.

מענה להשאלה

לע"ד הרבה תיקן רבנו שליט"א בשינוי הלשון שכתב, הגם דמרירות הוא מקליפת נוגה, כי לכאורה אינו מובן המשך לשון התניא שם, כי מסיים שם, אך באמת אין לב נשבר כו' נק' בשם עצבות רק מרירות, וא"כ לכאורה פשוט אשר מקודם דבר אדות ענין העצבות כפשוטו, וע"ז אמר שם כי כך היא המדה לאכפיא לס"א במינה ודוגמתה, ולכאורה תמה הדבר לומר כן, כי הרי ידוע כי מדת העצבות הרחיקה חכמי האמת ובפרט מהבעש"ט ותלמידיו, וידוע המאמר של הרה"ק ר' אהרן זצ"ל מקארלין: עצבות אינו ניט קיין עבירה, צו וואס עצבות קען בריינגען קען קיין עבירה ניט בריינגען, וכבד לומר כי ע"ז יאמר רבינו בתניא להשתמש בזה אף לפרקים, ובפרט כי ע"ז הוא מפרש הפסוק בכל עצב יהי מותר.

וע"כ אפשר יש לומר, כי הנה בכלל מהמשך לשון התניא נראה, כי ההפרש בין עצבות למרירות הוא, כי העצבות היא באה מישות עצמו שעצב על שאינו במדרגה גבוהה, והיינו כי אין זה בא מצד ההרגש האלקי בהטוב והיוקר דאלקות, ואיך כי רע ומר הרחוק מאלקות, רק יודע כי ציור אדם באמת הוא העובד את ה', וע"ד כמו שהאדם יודע כי ציור אדם הוא, מי שעוסק במושכלות והשקוע באכילה ושת' ושאר תאוות הוא מעשה בהמה, ומי שהוא בציור אדם עדיין, אינו רוצה להיות בהמה, וע"ד זה בדרגא נעלית יותר יש הידיעה, כי השלימות בציור אדם הוא, כשהאדם הוא עובד השם, וע"ד מאמר העקרית, כי כל דבר נברא בשביל איזה תכלית, תכלית הדומם בשביל הצומח וכו', וממילא כי תכלית האדם למה שלמעלה מהעולם.

ועל כן כשעושה האדם חשבון צדק בנפשו מהנהגותיו וציוריו ורואה איך כי אינם מתאימים כלל לדרגא דעובד אלקים, נעשה מזה עצב, וא"כ עיקר העצבות בזה הוא בא מצד הישות על שאינו בציור הנעלה שהי' ראוי ויכול להיות, אבל המרירות הוא שמתמרמר על רחוקו מהשם ומזה צר לו, כי יקר אצלו ענין האלקות, ומר לו מרחוקו.

אמנם נראה לומר, כי אין זה עיקר ההפרש ביניהם, כי ההפרש הנ"ל הרי זה תלוי רק אם העצבות והמרירות באה מהנפש הבהמית או מהנפש האלקית, כי הנפש הבהמית להיותו מקליפת נוגה והוא בחי' יש, הנה בכל ענין נוגע לו ישות עצמו, ולהנפש אלקית נוגע ענין האלקי בכל דבר, ולא

ישות עצמו, כי הרי בטל הוא לגבי אלקות. אבל אין זה הפרש במהות ענין עצבות ומרירות.

ונראה לומר ההפרש במהות ענין העצבות והמרירות, כי העצבות היא שחושב רק על אדות העבר, על מה שהחסיר בעבודתו, עד שנעשה כ"כ שפל, ומזה הוא עצב, וממילא אין בזה חיות, אבל המרירות הוא שמחמת התבוננותו בשפלות מצבו או רחוקו מאלקות מתעורר לצאת ממצבו, און ווערין אנדערש, ולהתקרב לאלקות, אכן הוא בהתמררות על ציורו המונע ומרחק איתו וע"ד הרוצה להתקרב לאיזה דבר טוב, ויש דבר המונע ומפסיק, הנה מתמרמר ביותר על הדבר לדחותה.

והנה המבין יבין, כי במרירות הבאה מנפש האלקית, וכנ"ל שענינה הוא רק שנוגע לו הרחוק מאלקות, ממילא אינו נוגע לו העבר, רק בשביל להתגבר ולשנות עצמו, שלא יהי' מונע על קירובו לאלקות, אבל אינו חושב אדות העבר בעצם, אבל אם בא זה מהנפש הבהמית שכל הנגיעה שנוגע לו רחוקו הוא רק שנוגע לו שאינו בציור השלם, בזה יכול להיות שני אופנים, יכול להיות שיהי' בעצבות רק משפלות ציורו, וישאר בזה, אשר עצבות כזאת היא סכנה שיכול להיות שיפול מזה ח"ו ביאוש. אחר שמוצא עצמו כל כך שפל, ויכול ליפול מזה ר"ל אח"כ בתאוות, ע"ד המאמר גבי אחר, ליזל אתהני מהאי עלמא ר"ל, ועצבות כזאת הרחיקו כל חכמי האמת, ועלי' נאמר, כי היא אסקופה הנדרסת לחיצונים, וכנ"ל.

אמנם יש עוד מין עצבות של הנה"ב שאף שנק' ג"כ בשם עצבות להיות בא מהרגש כזה, שההרגש הוא סבה לעצבות הנ"ל, היינו כי העצבות באה מישות עצמו שאינו בציור השלם כנ"ל, אמנם במהות ענינו הוא בבחי' מרירות שמתמרמר לעלות, למעלה ומדרי' גבוה יותר ולצאת מציורו השפל, וכמו שבמרירות האמיתית הוא מתמרמר בנפשו על שפלותו, להיות כי שפלות מהותו הוא מונע אותו להתקרב לאלקות ומתמרמר לדחותה, כן בזה מתמרמר על שפלות מהותו, שמחמת זה אינו יכול לעלות לדרגות השלימות ומתמרמר ע"ז.

וע"כ יש לומר שעל מדה זו, אם כי היא מקליפת נוגה כנ"ל, כי באה מהרגש הישות, אמנם להיות כי אין בזה סכנה של נפילה ר"ל ה"ז טוב דנוגה, ומיני' ובי' אבא לישדי' בי נרגא, וע"ז נאמר בכל עצב יהי' מותר, ואדותה דבר רבנו בהתחלת הפרק.

ולפי"ז יש לומר, כי מה שאומר רבנו, אך באמת אין לב נשבר ומרירות הנפש כו' נקראים בשם עצבות כלל, אין כוונת רבנו לחדש בזה ההפרש בין עצבות למרירות לבד, רק כוונתו בדקדוק לשונו, כי לב נשבר ומרירות הנפש על רחוקה מאור פני הוי' (דוקא, לאפוקי הרגש שלימות הציור) אין נק' בשם עצבות כלל, אבל יש לך מרירות, אשר אם כי היא במהותה ענין המרירות, אבל נק' בשם עצבות ג"כ, והוא המרירות דנפש הבהמית, ולכן אומר תיבת כלל, שמרירות הזאת אין לה שייכות לענין העצבות כלל, אבל

מרירות הקודמת קרובה כחוט השערה לענין העצבות, וצריכים זהירות יתירה, ולכן קראה רבנו בשם עצבות, כי לגבי מרירות האמיתית שמדבר כאן יכולים לכנותה בשם עצבות מצד דמיונה בהרגש עצמו שבזה וד"ל.

ועפ"י בנין כי הרבה תיקן רבנו שליט"א שם בלשונו לומר ולקרא בשם מרירות ואומר, הגם כי מרירות הוא מקליפת נוגה, כי בזה גילה לנו כי מה שרבנו בתניא קורא בשם עצבות ומיעץ להשתמש בה בעת הצורך הוא דוקא במרירות הבאה מנפש הבהמית, (אבל לא ח"ו ענין העצבות הנ"ל) שמביאה תועלת בעבודה. — התמים קצד, ב.

הנה הרה"ח הרי"פ שי' בתשובתו, — בחו' רביעית מקובצנו — לשאלה ' מחוברת שלישית, מחלק בין עצבות למרירות, שעצבות היא מישות עצמו, ומרירות היא מההרגש האלקי, עצבות היא מנפש הבהמית, מרירות אמיתית היא מנפש האלקית ועוד. והנה דברים הנזכרים כשהן לעצמם הם דברי טעם, אמנם בפירוש המלות של עצבות ומרירות יש לומר לדעתי כפשוטו, עצבות היא אומעטיקייט ומרירות היא פארביטערקייט.

וההפרש ביניהם הוא כמו שמפורש בתניא פל"א כי עצבות היא שלבו מטומטם כאבן ואין חיות בלבו, אבל מרירות היא שיש חיות בלבו להתפעל ולהתמרמר, בין מישות עצמו ובין מההרגש דאלקות, בין מהעבר בין מהעתיד ובין בשארי חלוקים שיש בזה אם מתעצב מזה ומתטמטם לבו כאבן ונשאר כמו בלא חיות ובלא הרגש, ה"ה עצבות, אם מתפעל מזה ולבו פתוח בחיות ובהרגש להתמרמר מזה הרי זו מרירות, אלא שאם המרירות היא בהתפעלות עצומה ובחיות גדול, הרי אז נראה ההפרש בין מרירות לעצבות, אבל אם המרירות היא בחיות מועט ובהרגש קטן הנה קשה להאדם להבחין בעצמו בין מרירות כזאת לעצבות.

והנה מצינו כמה פעמים שני דברים שבכללות נקראים בשם אחד וכשנכנסים בפרטיות לבארם אז נקראים כל אחד בשם בפני עצמו, ולכן אמר בתניא פרק ל"א בתהלה שאם יבא לידי עצבות לא יחוש ולבסוף מסיים אין זו עצבות כ"א מרירות.

והנה מה שהביא להרה"ח הרי"פ לביאורו הוא שהוקשה לו כי שהעצבות היא מדה מגונה, וחכמי האמת הרחיקוה מאד, איך יתיר רבנו להשתמש בה אף לפרקים, ולדעתי יש לומר כיון שהעצבות ממילי דשמיא ה"ה עכ"פ הטוב שבנוגה הרי גם ע"ז נאמר בכל עצב יהי' מותר, והעיקר שרבנו מצוה להשתמש בה בשעה שהוא עצב בלא הכי ממילי דעלמא ולהפטר עי"ז מעצבות ממילי דעלמא. והעצבות ממילי דעלמא היא גרועה הרבה מהעצבות שממילי דשמיא וא"כ האדם הנופל ברע דנוגה ע"י עצבות ממילי דעלמא, ואובד חיותו קשה לו להתעלות לקדושה עליונה, ונקל לו יותר להתעלות לטוב דנוגה, לרוב בני אדם, והיא להם שעת הכושר וע"כ אין פלא שמצוה רבנו להשתמש בה בשעה שצריך לכך.

ובעצם שאלת השואל במאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א שאומר שמרירות היא מקליפת נוגה, נראה לי להשיב בדרך אפשר ע"ד דאיתא באגה"ק סי' י"ב, והנה מודעת זאת שישראל בטבעם הם רחמנים וגומלי חסדים, מפני היות נפשותם נמשכות ממדותיו ית' אשר החסד גובר בהן כו' עכ"ל. והנה מה שכתב שנפשותיהם נמשכות הרי הכונה היא על נפש האלקית, ואיך נותן בזה טעם על טבע הנפש הבהמית וכדמסיים שם בפירוש בעמוד ב' לענין עבודת הצדקה וז"ל הנה מאשר יקרה וגדלה מעלתה במאד מאד בהיותו מבטל טבעו ורצונו הגופני מפני רצון העליון ב"ה ואתכפי' סטרא אחרא. ואזי אסתלק יקרא דקוב"ה כו' וכיתרון האור מן החשך דוקא כנודע עכ"ל, ובפירוש הוא בתניא פ"א שמדות הרחמנות וגמ"ח שבטבע כל ישראל הן מהטב שבנוגה, וכאן אומר שהטבע הזה הוא מפני שבמדותיו ית' החסד גובר בהן, הרי על כרחך לומר שיש איזה אופן שיכולים לומר גם על הטוב שבנוגה שנמשך ממדותיו ית' א"כ ה"ה הכא אע"פ שמרירות היא ג"כ מהטוב שבנוגה מ"מ שייך על זה לאמר שיש בה חיות מגברות קדושות* — התמים ע' תיא, ב.

(* מה דפשוט לו להרה"ג . . . כי מה שכתוב בתניא כי עצבות היא מהטוב דנוגה קאי גם על עצבות ממש, שאין חיות בלבו ולבו מטומטם, לפע"ד אין נראה כן, כי עצבות כזאת גם שהיא על העברות שביו, היא קליפת נוגה ומעורבת טוב ורע, ואדרבה ממדרגות התחוננות שהיא אסקופא ח"ו לרע, ועלי כיון רבנו בפי כ"ו ואומר כי עצבות כזאת היא תחבולת היצר להפילו בתאוות, והעצה לזה היא דח"י, ומה שאומר רבנו להשתמש בזה בעת שהוא עצב בלאו הכי קאי על מרירות שמדבר שם מה, ומה שהביא מאגה"ק הנה הערתו היא נכונה וצריך ביאור מה שאומר שם רבנו על המדות טובות שבטבע כל ישראל הוא מחמת שנפשותיהם הן מהמדות העליונות, אבל איני מבין מה קשר זה לכאן, כי גם לפי ביאורו הכונה שם שמשתלשל זה ממדות העליונות אבל הרי כאן אומר רבנו כי המרירות היא מבחי גבורות קדושות והלב כלול משתיהן, ולכאורה כבד לומר שרבנו יאמר לשון זה על המרירות שהיא טוב דנוגה כפי מה שזכר במאמר כ"ק אדמו"ר שליט"א שהביא השואל שם. המערכת בהתמים שם,

י. אך באמת אין לב נשבר . . . נקראים בשם עצבות

לכאורה אינו מובן, כיון שבאמת אי"ז עצבות כו' א"כ מהו כתבו: כך היא המדה וכי האם מסביר דיעה דהיפך האמת? — וי"ל בדא"פ סדר התוצאות מהתבוננות הנ"ל (דגרוע מקשב"ק וכו') שפלות ובטול ונבוה בעיני עצמו בתכלית, העדר המציאות והחיות (עצבות) אלא שאין זה נמשך (באם התבוננותו כדבעי), כי תומ"י מתמרמר — איך זה נפל כ"כ וכו' — ועל אותה הרגע דהעדר החיות מסביר, דכך היא המדה כו' דאפילו על הרגע "לא יחוש". — עפ"ז יומתק ג"כ כתבו [לאח"ז שביאר, שאין זה עצבות ואדרבה, ובכ"ז ממשך] דע"ז מהפך העצב דמילי דעלמא, וק"ל, ועייג"כ לעיל רפכ"ז: העצב מצ"ע אין בו מעלה כו' העצב האמיתי כו' במר נפשו כו'.

(כ"ק אדמו"ר שליט"א)

שאלות מנחות ללימוד (הצעה לא מחייבת בלבד)

לפרק כט

- "אך עוד אחת צריך לשית עצות בנפשות הכינונים, אשר לפעמים ועתים רבים יש להם טמטום הלב, שנעשה כאבן" – האם "טמטום הלב כאבן" איננו הנושא שאתו ניסה אדמו"ר הזקן להתמודד כבר בפרק כו (כפי שאמר שם: "בנצחון היצר, אי אפשר לנצחו בעצלות וכבודות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן"? מדוע פתאום מובאת לאותו עניין עצה מסוג אחר לגמרי?)
- כיצד ניתן "להשלים" עם האבחנה החוזרת על עצמה פעמיים בתוקף גדול, שהנפש הבהמית "היא היא האדם עצמו בכינונים"?
- אם אנחנו בסופו של דבר "נפש בהמית", מי הוא זה שמרעים עליה בקול ומכנה אותה בכינויי גנאי? הרי מובן שהנפש הבהמית איננה תוקפת את עצמה!
- "וגם כשמתגברת בו נפשו האלהית לעורר האהבה לה' בשעת התפלה, אינה באמת לאמתו לגמרי, מאחר שחולפת ועוברת אחר התפלה, פנזר לעיל סוף פרק יג" – עיינו בפרק יג – האמנם הדברים עולים בקנה אחד עם הנאמר שם?
- ובעיקר – אילו תחושות מתעוררות בלב מכל זה?

לפרק לא

- מה ההבדל בין עצבות ושברון לב?
- האם עלול אדם להגיע מהעבודה הנזכרת בפרק כט לידי עצבות או לידי לב נשבר? האם יש הבדל בין התשובה העולה לשאלה זאת מהפסקה הראשונה של הפרק לתשובה העולה מהפסקה השנייה? כיצד ניתן ליישב את הפער בין התשובות השונות? (שתי דרכי יישוב שונות במקורות להרחבה המצורפים)
- מה העקרוני ההבדל בין סגנון העבודה המתואר בפרק זה (ובפרק כט) לסגנון העבודה שבפרקים כו-כח?
- "ואחר כן יבא לידי שמחה אמיתית" – לשמחה מה זו עושה, וכיצד מתרחש המעבר מהעצבות והלב הנשבר אל השמחה?
- "ולהיות בחינת תשובה זו ביתר שאת ויתר עז מעומקא, וגם שמחת הנפש תהיה בתוספת אורה ושמחה" – מהי תוספת השמחה שמתבארת כאן?
- האם לא יכולנו להשתמש ב"פטנט" הזה כבר בתחילת הדרך, ולהסביר לעצמנו שלא אנחנו בראנו אותנו וכו'?

לפרק לג

- "עוד זאת תהיה שמחת הנפש האמיתית" – מהי מדרגת השמחה הנוספת שמתבארת בחלק זה?